

Alexander Mušinka: *Formy a mechanizmy marginalizácie Rómov na východnom Slovensku*. Disertační práce, Ústav etnologie FF UK, 2009, 150 stran včetně literatury a tabulek a map v textu, 7 stran příloh, slovenský a anglický abstrakt.

Posudek oponenta

Klasický rozsah antropologického výzkumu, který bývá základem monografie jako podkladového materiálu pro udělení titulu Ph.D., bývá obvykle jeden rok. Výzkumy, o které se opírá disertační práce Mgr. Mušinky, tuto minimální dobu v terénu přesahují více než desetinásobně: začínají v roce 1998, kdy se do kontaktu s romskými osadami východního Slovenska dostává jako lokální koordinátor mezinárodních rozvojových projektů. To, jak sám uvádí není zrovna „objektivní“ výzkumná pozice (která ale je, můžeme se ptát), toho ale obratně využívá: umožňuje mu to seznámit se s různými úrovněmi „řešícími“ jeho terén—od zasedání místních zastupitelstev po zasedání mimovládních a vládních komisí—a zasadit problematiku zcela marginalizovaného světa romských osad do daleko širšího kontextu, než je obvyklé. K extrémně detailní znalosti světa romských osad tak přidává i znalost fungování struktur, které na osadní svět dopadají z hůry svých mocenských pozic: ostatně není bez zajímavosti, že na tomto „druhém konci výzkumného spektra“ působil v letech 2005-2006 jako poradce ministryně sociální práce prof. Ivety Radičové (pro detailnější popis jeho aplikovaných antropologických aktivit v terénu viz str. 7-9). Detailní a všestranná obeznámenost s terénem, o kterém píše, je jednou z nejvýraznějších charakteristik předkládané práce.

Z této mnohovrstvé zkušenosti si k bližší analýze vybírá jednu jasně ohraničenou oblast, kterou ostatně indikuje už název práce: formy a mechanismy marginalizace Romů na východním Slovensku. Ovšem i toto téma je značně široké, a tak jej ku prospěchu věci efektivně zužuje na oblast bydlení. Jeho práce tak získává zcela jasné kontury a autor se bez zbytečného

akademického kličkování věnuje tomu, čemu říká, že se bude věnovat: zkoumání forem a mechanismů marginalizace Romů na východním Slovensku v oblasti bydlení.

Tomuto zkoumání se věnuje na třech rovinách: na první „všeobecné“, či možná lépe demografické rovině, se zabývá kvantitativními statistickými daty prezentujícími teritoriální rozmístění romských komunit v prešovském kraji (s. 18-58). Interpretuje je velmi jednoduchým, ale efektivním způsobem: podle charakteru usídlení je dělí na komunity integrované, separované a segregované. S užitím tohoto schématu potvrzuje to, co bylo možno očekávat—převážná část komunit (v závislosti na kritériích mezi 60 až 80 %) je „vytlačena“ do jakýchsi chudinsko-etnických ghett.

Druhou rovinou je sledování snah o změnu tohoto stavu a o výraznější integraci Romů do majoritních struktur po roce 1989 (str. 59-70). V této části analyzuje čtyři celostátní programy vycházející z vládních koncepcí integrace. Znalost situace v terénu před aplikací těchto programů i po jejich završení mu umožňuje jasnou komparaci. Jeho závěr není příliš povzbudivý: „...vizia integrácie v analyzovaných projektoch je evidentne neudržateľná. programy v drvivej väčšine upevňujú (v lepšom prípade iba stabilizujú) marginalizované (segregované) postavenie rómskych komunit v priestore a v spoločnosti.“ (s. 70). Dochází tak mimochodem ke stejnému závěru jako Tomáš Kobes v disertaci obhajované před touto komisí v roce 2007 (a ke kterému také odkazuje).

Třetí rovina se nejvíce blíží klasickému antropologickému pojetí problému: jedná se o čtyři případové studie prezentující formy a mechanismy, kterými majoritní společnost, respektive její lokální elity, dosahují „odsunutí“ Romů z prostoru, který si majorita monopolizuje. Tyto mechanismy rozděluje na „neformální“ a „formální“ (právní). Mezi prvními je nejběžnější nepsaný, avšak sociálně výrazně sankcionovaný zákon „neprodat nemovitost cikánovi“, a to navzdory jakkoliv tržně příznivé ceně (nabízí se zde zajímavý materiál k úvahám o netržních brzdách „všemocné ruky trhu“). Mezi formálními mechanismy vynikají různé způsoby byrokratické šikany ze strany lokálních

samospráv (nepřihlašování k trvalému pobytu ap.). Byť tato zjištění mohou znít pro zasvěcené jednoduše, právě jejich detailní popis a zařazení do širších souvislostí pokládám za velmi silnou stránku práce. V nich taky leží jádro problému neúspěchu sociální změny (např. u oněch čtyřech zmiňovaných celostátních programů): integrační snahy na jedné politické rovině majoritní společnosti narážejí na integrační bariéry na jiné politické rovině společnosti, a tak Mušinka svou práci zakončuje konstatováním: „Očakávaní pozitívnych zmien za takýchto podmienok, zo strany majoritnej spoločnosti sú nielenže iluzórne, ale priam farizejské“ (s. 147).

V tomto s Mušinkou nelze než souhlasit: všechny změny se plánují tak, aby k žádné změně nedošlo. Moje **výtka** ale je, že Mušinkův osten ztrácí na ostrosti svým obecným zaměřením proti „majoritní společnosti“. Není možné věřit, že vyšší politické úrovně plánují své „integrační“ aktivity s neznalostí antiintegračních tendencí nižších politických úrovní, a v konci všech dotčených majoritních členů společnosti. Jsou to potom ti posledně zmínění a jejich místní politická reprezentace, která působí jako „segregující“ činitelé. Z jejich pohledu se ale jen brání neblahým důsledkům od začátku všem jasným neúspěchům integračních plánů. Jinými slovy stát zde elegantně, tak jako velmi často i jinde, hází zodpovědnost za palčivé situace, které ovšem **neumí řešit**, na nejméně mocné—na problémy zasažené občany. Ti ale při dané sociální a mocenské strukturaci východisko najít nemohou (nemluvě již o tom, že některé politické elity nabídky řešení problému, který sami pomáhali vytvořit, využívají ve svých populistických programech). Je ovšem pravda, že řešení této politicko—antropologické otázky si Mušinka jako úkol nevytknul, a plně dostačuje, že jeho práce může sloužit jako východisko k takovýmto úvahám.

Za zmínku stojí ještě jedna, ze základní tématické linie zdánlivě vybočující subkapitolka „Vymezení základních problémů“. V mnoha monografiích je totiž možno se setkat s pseudoakademickými úvahami o tom, kdo že to vlastně ti obyvatelé osad jsou, a je-li možné hovořit o nich jako o Romech, když oni sami se k romské národnosti při sčítáních lidu nehlásí atp. Mušinka jednoduše vyšel

z prostého běžného porozumění—nebo, učenějšími slovy, z faktu sociální konstrukce reality—totiž z toho, že někteří lidé jsou jako Romové/cikáni svým okolím fakticky označováni a jako takoví stereotypně vnímáni, ať se to komukoliv líbí, nebo ne. A přesně tito lidé a jejich sociální situace—navzdory všem možným jinak konstruovaným fakticitám—ho v jeho analýze zajímali. To mu umožnilo bez planého teoretizování se zaměřit na problém a vyhnout se zbytečným definičním tanečkům kolem toho, o kom že vlastně píše.

Právě kvůli této metodologické průzračnosti, vedle již v úvodu zmiňované hluboké obeznámenosti s řešenou problematikou, Mušinkovu disertační práci **doporučuji k obhajobě.**

V Praze, 3.5. 2009

PhDr. Jaroslav Skupnik, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Oddělení vědy
Praha 1, nám. J. Palacha, 116 38

V. Z. Mušinka